

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 28, 2010.

ЧЕРНОГОРСКАЈА АКАДЕМИЈА НАУК И ИСКУССВ
ГЛАСНИК ОДДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 28, 2010.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE DEPARTMENT OF ARTS, 28, 2010.

UDK 811.163.4'36/373.74(091)

Живојин СТАНОЈЧИЋ*

ПОЈАМ КОНТИНУИТЕТА КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА И ЈЕЗИК ПИСАЦА

Апстракт: Рад износи резултате истраживања (типичних) језичких елемената на основу којих се формира теоријски приступ граматичара појму (лексичке и друге) слојевитости књижевног језика, са указивањем на њену улогу у изградњи континуитета тога језика као општекомуникацијског средства наше језичке заједнице.

Кључне ријечи: српски књижевни језик, континуитет, Његош, Л. К. Лазаревић, Андрић, Црњански, језички слојеви, језичка компетенција, активно језичко језгро, Александар Белић, Роман Јакобсон, Михаило Стевановић

1.

Констатовао сам већ раније да је у нашим расправама о језику, вјероватно, најчешће „опште мјесто” – језичка промјена.¹ Опште је мјесто, наравно, и граматичарско указивање на то да је ту појаву потребно пажљиво пратити, биљежити њене појавне облике и – када је у питању књижевни језик – опрезно их формулисати у граматикама савременог језика, које су, најчешће, дескриптивно-нормативне природе.

И, као за сваки књижевни језик – нагласио сам тада – граматичар тежи да укаже на потребу његовања *континуитета*, јер је он, заправо, основа стабилности сваког књижевног језика, па и српског књижевног језика. У међународном пројекту чија је тематика би-

* Редовни професор на Филолошком факултету у Београду

¹ В.: Ж. Станојчић, За континуитет у развоју књижевног језика. *Српски језик*, XIV/1-2, *Студије српске и словенске*, Серија I, год. XIV, Београд, 2009, стр. 19-28.

ла означена називом „Промјене у словенским језицима током друге половине XX вијека”, имао сам прилике да своја схватања о да тој појави изложим у књизи једног колектива лингвиста, у одјелку с анализом промјена у морфологији, синтакси и фразеологији српског књижевног језика.²

Констатовао сам тамо да општи приказ језичких категорија у свјетлу дате теме не може поћи од друге основе него од оне коју је, историјски узето, дала сва досадашња методологија проучавања српског књижевног језика. А када је реч о полазној грађи, она је била и у томе да се књижевни (стандардни) језик посматрао као најпотпуније представљен у језику најбољих писаца, прије свега у *прозној реализацији књижевно-уметничког функционалног стила*, уз фрагментарно узимање у обзир још највише два стила – *публицистичког* и, у мањој мери – *научног*.³ Пошто је тај језик, као апстракција, представљен у свим граматикама и друге половине 20-ог вијека, и у најмањим као и у оним најисцрпнијим, каква је, рецимо, велика дескриптивно-нормативна граматика Михаила Стевановића,⁴ логично је – истакао сам – да се и једна *синтетизована дескрипција* праваца развоја у савременом језику (да би остала таква – синтетизована) мора водити тако што ће ту чињеницу узимати као једино могућу полазну основу. Дати став је и у основи код нас традиционалног приступа историји књижевног језика. Још А. Белић – подсјетио сам тада – дефинисао је *књижевни језик* као такав „по томе што се њиме обрађују књижевни предмети, што је он представник културног мишљења”, упућујући при том на потребу да се и историја тога књижевног језика проучава – описом језика „од писца до писца, од књижевне врсте до књижевне врсте”.⁵

У суштини, чак и када неки представници наших лингвистичких школа друге половине XX вијека изричито захтијевају да „само језик м о д е р н и х п и с а ц а треба да оправда данашње гра-

² Српски језик на крају века (ред. М. Радовановић). – Институт за српски језик САНУ и Службени гласник, Београд, 1996, стр. 111-141.

³ Стевановић М., 1964, Однос граматичара према норми књижевног језика, *Ип: „Споменица”*, САНУ, Београд, стр. 197.

⁴ В.: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик. I. Увод-Фонетика-Морфологија /5. издање/*, Београд 1986 и *Савремени српскохрватски језик. II. Синтакса /4. издање/*, Београд 1986.

⁵ А. Белић, О књижевним језицима, *Јужнословенски филолог*, књ. XIX, св. 1-4, Београд 1951-52, стр. 1-16.

матичке норме”,⁶ то, по моме схватању, никако не смије подразумевати одбацивање у 2009-тој години, рецимо, онога што се налази у језику писаца који је стварао 1950-те године, или 1900-те године, или чак 1850-те године и тако даље, наравно – до тачке коју узимамо као почетак модерног српског књижевног језика. А додао бих – чак и преко те тачке онда када циљ језичке поруке захтијева захватање у неки од више слојева датог језика узетог у цјелини.

Тумачења које би искључивало раније епохе једног језика у писању ниједне граматике неког европског књижевног језика, заснованог у односу на српски књижевни језик и много раније, вјерујем, и – нема. Па, не треба да га буде ни у нашим тумачењима. Једна озбиљна француска нормативна граматика, на примјер, у средишњим 20-ог вијека формулише своја правила и на примјерима из језика Молијера, и из језика Расина, и из језика Балзака и Стендала, као што што их формулише узимајући грађу и из језика Моријака, Веркора, Сартра⁷ и многих других њених савременика.

2.

Могло би се почети и, рецимо – „шокантним” за најгорљивије заговорнике раздвајања појмова (и термина) „књижевни језик” и „стандардни језик”, оне којима је то раздвајање „застава” идеје да у „стандард” може да уђе само оно што се сад, у овом тренутку, чује на ТВ и види у тексту неког њиховог изабраног дневног листа – примјерима писаца вуковске и ближе поствуковске фазе у историји нашег књижевног језика

Већ сам, наимае, давно изразио мишљење да је елемент супстанције и структуре нашег књижевног језика и – **Његошев језик**, ма колико га ардентни заговорници „баш-сад-тренутка” одгуривали у прошле вјекове. А ево, шта сам писао о њему, поодавно и не, наравно, без позивања на друге, и – компетентније од мене.

(1) Литерарни израз као атрибут народног језика у функцији општеприхваћеног стандарда несумњив је историјскојезички појам којим наша наука већ поодавно оперише. Очито је тешко оборива

⁶ В.: М. Ивић, Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, I, Нови Сад 1957, стр. 114-126.

⁷ Maurice Grevisse, *Le bon usage, Grammaire française avec de remarques sur la langue française d'aujourd'hui*, Paris, 19616.

чињеница, рекао бих – теорема, да је основа модерних европских књижевних језика већ дуго – језик добрих писаца⁸ – супстанца из које се кристалише строга структура граматичких законитости.

У том свјетлу, пуно оправдање и научну основаност има, наизглед једноставна, аксиоматског карактера, позната констатација историчара језика да је „учвршћивању угледа народног језика као литерарног израза допринело... и објављивање *Горског вијенца* Петра II Петровића Његоша”, у којем је „хибридни спој дијалекатског и књишког постао... под Његошевим пером изванредно снажан изражајни инструмент”, специфичан по томе што је настао „из двеју великих баштина које је [Његош] присно познавао: народне поезије и црквене књижевности”⁹.

(2) Свака оваква констатација имплицира чињеницу да је Његошев језик реално у а к т и в н о м с л о ј у ј е з г р а нашега савременог књижевног језика и да, непрестано, са сваком стваралачком генерацијом, даје нови импулс развоју модерног књижевног језика, како сам већ и раније формулисао¹⁰, наводећи, као екстралингвистичку потврду томе, познате Андрићеве и Селимовићеве ставове према квалитетима Његошевог језика.¹¹

(3) С обзиром на његову компетенцију, није сувишно и поновити да редактор *Речника језика Петра II Петровића Његоша* (САНУ-ЦАНУ, Београд, 1983¹²), академик М. Стевановић ову значајну чињеницу карактерише, у уводу датом дјелу, ријечима да је Његош „један од твораца нашег књижевног језика”, те да „Његошев језик није био само народни него богатији од народног, а у сва-

⁸ В. Stolz, Kopitar and Vuk: An Assessment of Their Roles in the Rise of the New Serbian Literary Language, *Papers in Slavic Philology* 2, No. 184, Michigan Slavic Publications, Ann Arbor, 1982, 165.

⁹ П. Ивић и Ј. Кашић, О језику код Срба у раздобљу од 1804. до 1878, *Историја српског народа*, V/2, СКЗ, Београд, 1981, 350-351.

¹⁰ – у чланку под насловом Активно језгро књижевног језика и Његошев језик, *Гласник Одјељења умјетности*, ЦАНУ, Књига 20, Подгорица, 2002, стр. 15-29.

¹¹ Његош је – каже Андрић – „водио часну и тешку борбу правог писца са својом мисли и са њеним изразом, и у својим најбољим часовима налазио онај облик који је једини прави, у коме је заиста ‘речима тесно а мислима пространо’ и који се само упорном борбом и преданим радом налази и осваја” (Сабрана дела, Књига XIII, Београд, 1981, 52). А Селимовић констатује да је Његошев језик – обогаћен, измењен, стилизован – на виши мисаони ниво дигнут народни језик (М. Селимовић, За и против Вука, Нови Сад, 1967, 131-132).

¹² Његови су аутори М. Стевановић, М. Вујанић, М. Одавић и М. Тешић.

ком случају је знатно шире основе”, и то управо зато што је „укључивао у себе и извесне творачке елементе дотадашњег језика наших књижевности.”¹³

(4) У томе погледу – рекао сам својевремено – и Његошев се језик може узимати онако како се Шекспиров или Спенсеров језик узимају за енглески: као језик који с о б о м актуализује, одн. поново оживљује извјесне ријечи, и граматичке структуре, наравно, и уводи их, „понарођене”, у књижевни језик заснован на народном језику.¹⁴

Толико – сасвим уопштено, без детаља (који се подразумевају) – о једном од извора супстанције и структуре нашег књижевног језика, о Његошевом језику. Разумије се – не ја сâм, ни оригиналан. Ту су и: Стевановић, Ивић-Кашић, Андрић, Селимовић. А о Л. К. Лазаревићу, И. Андрићу и М. Црњанском – на неколиким детаљима, као материји која омогућује једнака уопштавања.

3.

(1) Својевремено сам у детаљу описао одабране битне морфосинтаксичке црте језика **Лазе К. Лазаревића**.¹⁵ Међу њима и морфосинтаксичке секвенце типичне граматичке метонимије (*се-конструкције*: *Говори се свашта*; 2-го граматичко лице: Само их *погледаш*, а пред *тобом* изничу из земље...; и сл.) и метонимијске секвенце синегдошког типа (нпр.: *звечи дукат*, пуши се дуван, *клизи карта*; основни број, збирни број, количински прилог + јединска конгруенција зависних дјелова реченице, нпр.: *Стоји још неко-*

¹³ М. Стевановић, Сврха и начин израде овога дела, *Речник језика Петра II Петровића Његоша*, I-II, Београд, 1983, VIII-IX.

¹⁴ В.: Активно језгро књижевног језика и Његошев језик, *Гласник Одјељења умјетности*, ЦАНУ, Књига 20, Подгорица, 2002, стр. 15-29, тј. у смислу који Ст. Улман дефинише као: „It sometimes happens that a word which has fallen into disuse is revived and readmitted into literary language or even into ordinary speech. A number of obsolete terms, Shakespearean, Spenserian and others, were rejuvenated in this way by English writers during the Pre-Romantic and Romantic periods. The history of the word *glee* may serve as a warning that what may be an archaism in the usage of one generation may cease to be archaic for the next...” (St. Ullmann, *Language and Style*, Oxford, 1968, 171). Принциписки исту формулацију даје и А. Белић кад говори о језичком стваралаштву појединаца – Гетеа, Пушкина, Шекспира, Толстоја, Његоша, Караџића, Мицкијевича, Словацког (Око нашег књижевног језика, СКЗ, Београд, 1951, 19-21, 31, 45, 285).

¹⁵ – у књизи Синтакса језика Лазе К. Лазаревића, II. Реченички односи, Београд, 1980.

лико празних тањира). Њихова анализа омогућила ми је и слjedeћу генерализацију: „Како показују реализовани примјери..., Лазаревићев језик, као у највећем броју приказаних других синтаксичких категорија, ... и овде је чинилац изразитог континуитета у нашем књижевном језику” (стр. 25). С тим што сам указао и на иновативну страну Лазаревићевог поступка у избору језичких средстава. Наиме – полазећи од тачне Јакобсонове тврдње да је „конкуренија међу метонимијским и метафорским средствима очигледна у било коме симболичком процесу, био он ствар личности или друштва”,¹⁶ те од тога да давање предности једном од њих, метафорском процесу или метонимијском, открива тиме и *културни тип* и *вербални стил*, као и личност говорникову – рекао сам да можемо – указивањем на секвенце типичне граматичке метонимије – указати опет на најопштији тип Лазаревићевог исказа. И то, указати управо Јакобсоновим ријечима: предоминантност метонимије, „метонимијска дигресија... ка атмосфери... и смјештају у простору и времену” и склоност синегдошком детаљу – све то сигуран је знак оног реализма „који припада прелазној фази између опадања романтизма и успона симболизма, а супротстављен је и једном и другом”.¹⁷ Овај феномен морао је имати одраза у језичким средствима свих нивоа.

(2) Ова индивидуална црта Лазаревићевог проседеа, па и језика, није ни у каквој супротности са типом језичке апстракције, књижевног језика његове епохе у датој категорији. Рекли бисмо, штавише, да долази као срећно подударње с радом Лазаревићеве *граматичке логике*: у оквиру је система, дакле – дозвољена је, иако је проседе нов и, као такав, изван савременичких шаблона. У крилу устаљене категорије и, вјероватно чак – *помоћу* устаљене категорије, видимо, јавио се квалитативно нов садржај у српској приповиједи уопште. С тим, и у – језику уопште.

Описане морфосинтаксичке структуре, тврдим – никако нису ишчезле из језика најбољих писаца београдске језичке средине.

4.

А кад је ријеч о тој језичкој средини – још само о два имена, по суду историје књижевности, највећа у нашој књижевности XX вијека. Наравно, у домену сам лингвистике – говорим са аспекта језика.

¹⁶ R. Jakobson, Selected Writings, II, The Hague/Paris, 1971, 256.

¹⁷ R. Jakobson, Ibidem, 255.

(1) О **Иви Андрићу** – на једном детаљу, а уопштено, због ограничености задатка који сам себи поставио.

Од двије морфосинтаксичке јединице маркираног претерита, *аориста* и *имперфекта*, које се констатују у нашем књижевном језику¹⁸, овдје ћу као типичнији узети овај други – и м п е р ф е к а т . Констатовао сам већ да се овај облик са већом фреквенцијом јавља само у првим Андрићевим приповијеткама (и то, наравно, вишеструко и апсолутно мање од аориста), те да примјери имперфекта у тим његовим ијекавским текстовима представљају умјетничку транспозицију стања у локалном говору, транспозицију која је готово пиščев идиолект јер је заснована на јаким индивидуалним језичком осјећању за н о р м у ранијих књижевнојезичких епоха, до краја XIX вијека.¹⁹ Па и ту, како су показала статистичка испитивања на типичном узорку, читава се категорија овога маркираног претерита цијепа у два ланца: (а) ланца имперфекта од глагола *бити*, који је у просјечном узорку узимао око 45% примјера, и (б) ланца имперфекта од свих осталих глагола, са остатком примјера.²⁰ Ово је довољно индикативно за доношење закључка да се чак и сви случајеви лексеме *бити*, односно граматичке парадигме његовог имперфекта (*бијаш, бијаше... бијашу*) могу издвојити према осталим случајевима као немаркирани. Тиме се категоријски однос примјера са *бијаш...*, нпр.: А они *бијашу* лоле и расипници (И. А., Панор. 1958, 11) према примјерима са осталим глаголима, нпр.: Ваздан их *вараху* облаци прашине са друма (И. А., Прип. 1924, 3) – још више креће у правцу сужавања маркиране категорије, чему доприноси статус глагола *бити*²¹. И – то би био унутарјезички (лингвистички) дио тумачења.

При томе, остаје да се укаже и на други, ванјезички (екстралингвистички) дио цијелог питања. То је онај у којем је говорник у лингвистичком смислу (= писац у одређеном случају) – експлицитни носилац поступка.

¹⁸ В. дефиницију М. Ивић у расправи: Систем личних глаголских облика за обележавање времена у српскохрватском језику, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, III, Нови Сад, 1958, 139-152.

¹⁹ В.: *Ž. Stanojčić, Jezik i stil Iva Andrića (Funkcije sinonimskih odnosa)*, Beograd, 1967, 221-222 и даље.

²⁰ *Ibidem*, 222.

²¹ Као што знамо, то је и „помоћни” глагол, који као такав у глаголском систему има и функцију везане морфеме.

На тај елеменат управо указује литература која се бави системима који су у основи језичких помјерања у континуитету књижевног језика. Рецимо, М. Стевановић указао је на чињеницу двоструког карактера – језичког и техничког, дакле – и екстралингвистичког, да се у Андрићевом роману „На Дрини ћуприја”, у првом издању од 1945. године налази „један једини пут употребљен имперфекат у реченици: ... и бледи од страха *посматра*ху опасну игру”,²² дакле – имперфекат који је у каснијим издањима²³ – замијењен обликом п р е з е н т а : ... и бледећи од страха, *посматрају* опасну игру (НДЋ 1963, 214; НДЋ 1966, 250), обликом који носи идентичну основну информацију о *напоредности*, али који је без остале имперфекатске конотације. И не узимајући у обзир врсту остварене симбиозе писца и његове поруке, тј. да ли је она произишла из аутоматске замјене или из организованог поступка, а познајући Андрићев однос према језику, рекли бисмо да је ово друго, очигледно је да је и језичка стварност Андрића-ствараоца друкчија у периоду романа „На Дрини ћуприја” од оне која је била у првом његовом приповједачком периоду.

(2) За граматичко мишљење, дакле, у резултату битна је сама чињеница симбиозе, аутоматске или организоване, остварене у јединици чије ће и лингвистичко одређење бити да је то л и т е р а р н а п о р у к а. А та је јединица у лингвистици већ описана као непромјенљива, као јединица која „не допушта никакву замену од тренутка када је њена композиција завршена”... што је „и разликује не само од несталних исказа, него и од сталних али нелитерарних облика, као што су приручници или научни есеји, који су предмет ревизија, који еволуирају са стањем знања, који се усавршавају; литерарна порука све то не може... – временски дисконтинуитет не мијења поруку”.²⁴ Уз то – чињеница остварене симбиозе, која је видљива у датој језичкој категорији исте генерације, посебно је значајна када се нађе у језику писца као што је Иво Андрић, јер је Андрићев поступак иначе очигледно карактеристичан управо по одсу-

²² М. Стевановић, Синтаксичка синонимика, Књижевност и језик, X/2, Београд, 1963, 87 и у расправи: Глаголски облици као међусобне синтаксичке опозиције, *Јужнословенски филолог*, XXIX/1-2, Београд, 1972, 90.

²³ Да наведемо само два: Просвете (Београд), Младости (Загреб), Свјетлости (Сарајево) и Државне заложбе Словеније (Љубљана) – ћирилицом, године 1963. и Свјетлости (Сарајево) – латиницом, 1966. године.

²⁴ M. Riffaterre, Vers la définition linguistique du style, *Word*, 17/3, New York, 329.

ству сваке доследније симбиозе писца и дјела, и као такав у целини изванредна потврда једног од битних дјелова природе литерарне поруке као језичке јединице.²⁵ И, најзад – јединице која учествује било у изградњи, било у разградњи континуитета у нашем књижевном језику.

Рекао бих да је језгро конкретно анализираних јединица овдје дати облик *имперфекта*, а судбина комплетне јединице потпуно потврђује констатацију о мјесту које овај облик има у цјелини књижевног језика: народне умотворине Вукових збирки и Вуков превод Новог завјета, „изузетно богати овим обликом, утицали су да употреба имперфекта, наредних деценија после Вука, знатно оживи у књижевном језику... Ми тај облик налазимо у језику свих наших писаца XIX века. А уколико се залази у XX век... и имперфекат се све мање употребљава у књижевном језику”²⁶

5.

(1) **О Милошу Црњанском** – „извору” у свему једнаким са Андрићем, најзад – сасвим уопштено, а са једним детаљем као илустрацијом.

Као и језик сваког књижевног дјела, наравно, и језик прозе М. Црњанског има и оне особине које проистичу из природе умјетничке поруке, прије свега из њене сталности и непромјенљивости,²⁷ с једне стране, и из дијела комуникативног процеса који се у науци о језику назива перцепција поруке,²⁸ с друге стране. Отуда је природно што је, као такав, за нашу филологију и он материја која, и у целини и у појединости, улази у испитивања која је још Александар Белић задао и то одређујући им као једино логичан лингвистички став – потребу да буду грађа за историју савременог књижевног је-

²⁵ – коју данас, у текст-лингвистичком домену, називају термином *дискурс*.

²⁶ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II, Београд, 1974², 654-655.

²⁷ „Le message littéraire est caractérisé par le fait qu'on ne peut y rien changer, qu'il n'admet aucune substitution dès le moment où sa composition est achevée... la discontinuité chronologique n'altère pas le message” (M. Riffaterre, *Vers la définition linguistique du style*, *Word*, Volume 17, Number 3, New York, December, 1961, 329).

²⁸ „L'ensemble du message participe du style, mais ce sont les effets qui lui donnent sa structure... la stylistique est donc la partie de la linguistique qui étudie la perception du message” (M. Riffaterre, *Isto*, 340).

зика на тај начин што ће се у њеном грађењу ићи „од писца до писца, од књижевне врсте до књижевне врсте”.²⁹

(2) Унутарлингвистички аспект мога систематског проучавања, дакако, био је основан на проучавању изабраног језичког детаља прозе Милоша Црњанског – романа „Сеобе” и „Друга књига Сеоба”. Наравно, у контексту језичке епохе у којој је писац стварао ова дјела, и у контексту синхронијског језичког осећања у ономе смислу како је тај појам дефинисао Александар Белић.³⁰ Управо због овог последњег, природно је и што овај општи поглед на једну посебну, рекао бих – и високо индивидуализовану – језичку материју формиран помоћу лингвистичког инструментарија који је нашој лингвистици дао и А. Белић, али и настављачи његовог метода, пре свега проф. М. Стевановић у домену конкретних изучавања српског књижевног језика, па тиме и језика најзначајнијих српских писаца.

Лингвистичка испитивања језика Милоша Црњанског, која сам вршио у периоду 1996-2000. године, и чије сам резултате изложио у књизи *Из језика прозе Милоша Црњанског – лингвистичка истраживања*,³¹ потврђују и за Црњанског факта која су сасвим у духу карактеристике што је лингвисти дају за писце из периода доста раније „кристализације” српског књижевног језика – „они се нису клонили (чак) ни дијалектизама у гласовним и морфолошким појединостима. Тако се догодило да су они писали народним језиком, а да се то ипак не осети као удаљавање од књижевног”.³²

(3) Све то, наравно – *mutatis mutandis* речено, и с тим што се за М. Црњанског мора рећи да је овако окарактерисан *proscédé* – вишеструко сложенији. Да бих у границама времена био и конкретан, за ову прилику, ради илустровања тога факта, навешћу, на примјер, само 2-3 детаља. Рецимо – његову употребу *аориста*, а не неког другог претериталног времена – у контексту синдетске реченице *И чинило се да му о д е глава*, блиску примарном изразу који се налази у фолклорном слоју језика. Или, његову употребу *апозитив-*

²⁹ А. Белић, О књижевним језицима, *Јужнословенски филолог*, XIX, 1-4, Београд, 1951-1952, 7.

³⁰ А. Белић, О значају језичког осећања за вршење синхроничке језичке анализе (24 X 1952), *Изабрана дела, Тринаести том, О различитим питањима савременог језика*, Београд, 2000, стр. 524, 525-526, 527.

³¹ – Библиотека аз, књига 5, Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр. 1-140.

³² П. Ивић, *Целокупна дела, XIII, Преглед историје српског језика*, Сремски Карловци – Нови Сад, 1998, стр. 260.

них и парцелисаних синтаксичких јединица које дају модерну текстуру језичком изразу прозе М. Црњанскога, али, у таквоме контексту, и синтагму *не зна где ће спустити уморну главу*, која се јавља у језику ове прозе М. Црњанског, а сигурно јесте у категорији језичких средстава маркираних атрибутом *déjà vu* за образованог читаоца. За писца овако високог ерудицијског ранга – М. Црњанског, исказ је већ виђен – у тексту из Библије:

Рече њему Исус: лисице имају јаме и птице небеске гнијезда; а син човјечји нема гдје *главе заклонити*,

– који налазимо у Јеванђељу по Матеју (Гл. 8.20, Нови завјет, Превео Вук Стеф. Карацић). На овај језички слој, такође, упућује и структура дате реченице М. Црњанског, прије свега интонационо, апозитивним паузама, и присуством супротног везника *а* и саставног везника *и*. Битно истим обиљежјима (интонационим паузама и тим истим везницима) одликује се и дата реченица из Библије. На тај језички слој, најзад, упућује и пишчев избор реченичне структуре с везником *где* и футуром *ће спустити* као допуне глаголу у предикату *не зна* – иста структура, истина не с футуром него с инфинитивном допуном глаголу у предикату, употребијелбена је и у библијском тексту: а син човјечји нема *гдје* главе *заклонити* (в. стр. 24-25 наведене књиге), при чему је, дакако, *инфинитив* облик који је заједнички и за облик футура, и за допуну глаголу у предикату.

(4) Принциписке основе које видимо у Његошевом и Лазаревићевом језику, дакле, неометано остају у језичком изразу и каснијих српских писаца, међу њима и најзначајнијих као што су били – Иво Андрић и Милош Црњански, писци чији је ауторски језик,³³ рекли бисмо, концентрисани микрокозам врло обухватног српског књижевојезичког дијасистема. Тај систем, као што је јасно, у прозној реализацији није ништа друго до мозаик слојева општег српског језика, које писац прозног дјела, зависно од своје језичке компетенције, има на располагању. И Иво Андрић, и Милош Црњански писци су који се одликују врло високим степеном те компетенције.

6.

Овакви чиниоци супстанције и структуре нашег књижевног језика – и арбитарно, по принципу случајног узорка изабрани – по-

³³ За језик Ива Андрића в.: Ž. Stanojčić, Jezik i stil Iva Andrića, Filološki fakultet Univerziteta, Monografije, Knjiga XI, Beograd, 1967, str. 1-330.

казују да су, било као језички израз поезије, било као израз прозе, дио система што чини мозаик слојева општег српског језика, које писац умјетничког дјела, зависно од своје језичке компетенције, има на располагању. Сваки од датих писаца одликује се врло високим степеном те компетенције. Наравно, сваки са својом специфичношћу, али и са заједничким квалитетом – ерудицијом истинских интелектуалаца доба у којима су стварали, ерудицијом која има директни одраз у заступљености језичких слојева, дијахроних и синхроних, у њиховом дјелу.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрић, И., Сабрана дела, Књига XIII, Београд, 1981.
- Белић, А., Око нашег књижевног језика, СКЗ, Београд, 1951.
- Белић, А., О књижевним језицима, *Јужнословенски филолог*, XIX, 1-4, Београд, 1951-1952, стр. 1-16.
- Белић, А., О значају језичког осећања за вршење синхроничке језичке анализе (24 X 1952), *Изабрана дела, Тринаести том, О различитим питањима савременог језика*, Београд, 2000.
- Grevisse, M., *Le bon usage, Grammaire française avec de remarques sur la langue française d'aujourd'hui*, Paris, 1961.
- Ивић, М., Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, I, Нови Сад 1957, стр. 114-126.
- Ивић, М., Систем личних глаголских облика за обележавање времена у српскохрватском језику, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, III, Нови Сад, 1958, 139-152.
- Ивић, П. и Кашић, Ј., О језику код Срба у раздобљу од 1804. до 1878, *Историја српског народа*, V/2, СКЗ, Београд, 1981.
- Ivić, P., *Celokupna dela*, VIII, *Pregled istorije srpskog jezika*, Sremski Karlovci – Novi Sad, 1998.
- Jakobson, R., *Selected Writings*, II, The Hague/Paris, 1971.
- Riffaterre, M., *Vers la définition linguistique du style*, *Word*, 17/3, New York, 1961, 318-344.
- Селимовић, М., За и против Вука, Нови Сад, 1967.
- Српски језик на крају века (ред. М. Радовановић), Институт за српски језик САНУ и Службени гласник, Београд, 1996.
- Stanojčić, Ž., *Jezik i stil Iva Andrića (Funkcije sinonimskih odnosa)*, Beograd, 1967.
- Станојчић, Ж., Синтакса језика Лазе К. Лазаревића, II. Реченички односи, Београд, 1980.
- Станојчић, Ж., Граматика и језик, „Универзитетска ријеч” – Титоград, 1987.

Станојчић, Ж., Активно језгро књижевног језика и Његошев језик, *Гласник Одјељења умјетности*, ЦАНУ, Књига 20, Подгорица, 2002, стр. 15-29.

Станојчић, Ж., Из језика прозе Милоша Црњанског – лингвистичка истраживања, Библиотека *аз*, књига 5, Завод за уџбенике, Београд, 2008.

Станојчић, Ж., За континуитет у развоју књижевног језика, *Српски језик*, XIV/1-2, *Студије српске и словенске*, Серија I, год. XIV, Београд, 2009, стр. 19-28.

Стевановић, М., Синтаксичка синонимика, *Књижевност и језик*, X/2, Београд, 1963, 81-95.

Стевановић, М., Однос граматичара према норми књижевног језика, *Споменица*, Посебна издања САНУ, CCCLXXVII, 26, Београд, 1964, 197-209.

Стевановић, М., Глаголски облици као међусобне синтаксичке опозиције, *Јужнословенски филолог*, XXIX/1-2, Београд, 1972, 81-103.

Стевановић, М., Сврха и начин израде овога дјела, *Речник језика Петра II Петровића Његоша*, I-II, Београд, 1983, VIII-IX.

Стевановић, М., Савремени српскохрватски језик. I. Увод-Фонетика-Морфологија [5. издање], Београд 1986 и Савремени српскохрватски језик. II. Синтакса [4. издање], Београд 1986.

Stolz, V., Kopitar and Vuk: An Assessment of Their Roles in the Rise of the New Serbian Literary Language, *Papers in Slavic Philology* 2, No. 184, Michigan Slavic Publications, Ann Arbor, 1982.

Ullmann, St., *Language and Style*, Oxford, 1968.

Živojin STANOJČIĆ

THE NOTION „CONTINUITY OF A LITERARY LANGUAGE”
AND WRITERS’ LANGUAGE

Summary

The paper is exposing author’s views of the main sources needed to form a literary language. Standing on the platform that the literary language must observe the laws of continuity, he points out the relevancy of language layers found in the best writers’ language. Among the writers pointed out are P. P. Njegoš, L. K. Lazarević, I. Andrić and M. Crnjanski, while among the linguists whose normative work honored this idea are: A. Belić and M. Stevanović in their roles of most influential grammarians in this language area.

